

Tintín a Catalunya

Joan Manuel Soldevilla Albertí
(Barcelona)

El dia 10 de gener de 1929, un jove dibuixant belga de nom Georges Remi i que ja firmava les seves obres com Hergé,¹ publicava a les pàgines de *Le petit vingtième*² les primeres vinyetes de Tintín. Avui en dia, celebrats ja els vuitanta anys de vida del personatge, quan ja s'ha commemorat el centenari del naixement de l'autor –l'any 2007 va ser, indubtablement, un any Hergé–, s'ha inaugurat l'esplèndid Museu Hergé a Louvain-la-Neuve o ja és una realitat l'estrena cinematogràfica de la versió Spielberg de les seves aventures, el fenomen Tintín és quelcom que, al temps que segueix exercint una real fascinació en els joves lectors, ha ultrapassat aquest límits per passar a convertir-se en una obra de referència per entendre el segle XX i el món que coneixem. Al voltant de Tintín s'han publicat més de cent cinquanta llibres i un nombre que sembla gairebé infinit d'articles que han analitzat l'obra des de les més diverses perspectives, a voltes des del rigor i de vegades des de la simpatia i l'extravagància; la gastronomia, l'astronomia, la psicoanàlisi, la semiòtica, la història, la tecnologia, entre moltes d'altres, han estat disciplines que s'hi han apropat i han intentat explicar des del seu camp els valors i significats dels àlbums. S'han creat associacions arreu del món, s'han fet adaptacions a d'altres mitjans –cinema, dibuixos animats, teatre, ràdio, novel·la– i, per damunt de tot, *Les aventures de Tintín* s'han traduït a més de vuitanta llengües i varietats dialectals. Avui en dia, són desenes de milions els exemplars venuts arreu del món.

■ 1 Una obra capdal del segle XX

Quin és el secret de Tintín? Si intentem esbrinar aquest enigma podrem trobar bones explicacions parcials. Podríem parlar, abans que res, del seu dibuix, net i clar, de la seva capacitat de barrejar detallisme documental en

1 Georges Remi, Hergé, va néixer a Etterbeck l'any 1907 i va morir a Brussel·les l'any 1983.

2 Suplement infantil del diari belga conservador *Le Vingtième siècle*.

els fons de les vinyetes amb personatges d'una extrema simplicitat gràfica, gairebé caricaturesca, dels seus colors, uniformes i vius, que exerceixen un sorprenent magnetisme que fan que, quan obrim un Tintín, quedem enlluernats pel seu impacte gràfic. Podríem explicar l'èxit i pervivència de Tintín pels guions de les seves aventures, uns guions perfectament equilibrats, on Hergé sap mantenir en tot moment l'atenció del lector combinant aventura, emoció i humor; a *Les aventures de Tintín* tot encaixa al seu lloc i la història avança sempre impecable, amb la precisió d'un mecanisme de rellotgeria. Però no ens trobem només amb unes excel·lents històries admirablement dibuixades sinó que en elles descobrim una galeria de personatges inoblidables; més enllà de Tintín, heroi admirable però també discret, tots recordem el Capità Haddock, en Milú, el professor Tornassol, els Dupont i Dupond, la Castafiore... Quan el lector entra al món de Tintín ho fa amb la certesa de què es retrobarà una colla de vells amics que, amb les seves imperfeccions i rareses, sentim molt propers a nosaltres. En aquesta reflexió sobre els motius de la transcendència de Tintín, no podríem deixar de parlar d'un altre aspecte que els darrers anys hem anat descobrint tot llegint els àlbums de la col·lecció i l'abundant bibliografia publicada: la desmesurada tasca de documentació duta a terme per fer versemblants les aventures. Estiguin situades a països reals o a països de ficció, Hergé va dibuixar un món autònom *per se* però que naixia de la realitat coneguda; per això llegir qualsevol Tintín ha estat sempre obrir una finestra al món que ens envolta.

Dibuix, guió, personatges, documentació... Dèiem abans que aquestes eren bones explicacions parcials que ens justifiquen per què *Les aventures de Tintín* estan a gairebé totes les llars. Però a més a més hi ha un factor difícil d'explicar, gairebé màgic, que provoca que avui, dècades després que l'aventura fos dibuixada, quan una nena de set anys obri i llegeix, per exemple, *Tintín al Tibet* —publicat per primer cop l'any 1958—, i continui trobant que aquesta és una història magnífica en la que paga la pena invertir una bona part del seu temps. No només perquè sigui divertida o entretinguda, que indubtablement també ho és, sinó perquè en ella descobrirem moltes de les múltiples cares del món.

■ 2 Tintín a casa nostra

La relació de Tintín amb els territoris de parla catalana ha estat molt intensa des de mitjans dels anys seixanta fins a l'actualitat. Els lectors del país han considerat gairebé propi un personatge i una obra que, sense cap mena

de dubte, podem considerar com un dels fenòmens transcendentals de la cultura de masses del segle XX; ara bé, aquesta apassionada apropiació de l'obra d'Hergé que han dut a terme els tintinaires³ del país, aquest sentir-nos com a nostre i nostrat l'heroi, s'ha produït malgrat les relacions de Tintín i Hergé amb Catalunya van ser, en el primer cas inexistents i, en el segon, escasses.

Mai Tintín va passar per Catalunya, mai hi va fer cap estada ni cap aturada en trànsit cap a d'altres territoris més exòtics; Hergé, sobre tot als anys trenta, portava els seus personatges a territoris en conflicte i, més endavant, tot i crear països imaginaris, sovint reforçava la versemblança de les seves ficcions tot fent aparèixer referents reals i identificables pel lector. De Santa Cruz de Tenerife a Saint Nazaire, de Ginebra a Sidney, diverses van se les contrades que van servir de marc per les peripècies dels seus personatges; en tot cas, no podem pas dir que Tintín o el Capità hagin caminat damunt la nostra terra.

Per la seva banda, Hergé va passar poc per Catalunya; abans de la guerra hi tenim documentades algunes estades a la Val d'Aran, quan era un apassionat de l'escoltisme; l'any 1923, sent un jove scout, va fer una llarga excursió per França en companyia dels escoltes de l'escola Saint Boniface que el va portar fins a la Val. L'any 1931, quan ja era un artista emergent, en companyia de dos amics, va fer un viatge als Pirineus abans de fer una excursió a Saragossa i Madrid on va visitar el Museu del Prado. Finalment, l'any 1933, juntament amb la seva muller Germaine Kieckens i un matrimoni amic, també tenim documentada una estada a Vielha. Però, a part d'això, la seva relació amb el país va ser més aviat escassa i ni quan als anys seixanta els belgues van descobrir que la península era un bon lloc on passar les vacances Hergé va visitar casa nostra; tampoc ens consta que en el seu equip de col·laboradors i d'amistats –més enllà dels contactes amb Joventut i especialment amb Concepción Zendera– hi hagués cap coneixença significativa catalana.

L'edició primer en castellà i més tard en català dels àlbums de Tintín a casa nostra va ser una mica tardana, pràcticament trenta anys després de la seva inicial aparició l'any 1929. Malgrat això, el seu èxit va ser força ràpid i d'una intensitat extraordinària. Abans d'entrar a parlar de com es va anar publicant l'obra d'Hergé al país, cal apuntar com aquest era un terreny

3 La paraula *tintinaire* és un mot encunyat en l'acte de fundació de l'associació *Tintincat* i va ser creació del periodista Josep Sucarrats. Actualment, per pressions dels gestors de l'obra d'Hergé, l'entitat ha hagut de canviar el seu nom i ha passat a dir-se *1001*.

propici a la difusió de *Les aventures de Tintín*. De bell antuvi cal subratllar com, a ben segur, aquesta sèrie era coneguda a través de les edicions en francès; tenint en compte la francofilia de la cultura catalana i la proximitat geogràfica dels territoris de parla francesa, recordant que la llengua estrangera més estudiada a les escoles de l'època era el francès, sembla raonable pensar que, tenint en compte que Tintín va ser un fenomen editorial els anys trenta i quaranta en tot l'àmbit francòfon, alguns nens, sobre tot els fills de la burgesia benestant, coneixien aquestes publicacions. Si més no, ens consta que Josep Maria Madorell,⁴ patriarca del còmic en català i hereu gràfic d'Hergé, va conèixer la seva obra als anys cinquanta quan va comprar un volum de la col·lecció a la desapareguda *Llibreria Francesa* de Barcelona; una compra decisiva doncs, car des d'aquell moment, Madorell, llavors un jove aprenent de dibuixant, va decidir seguir els postulats estètics i narratius d'Hergé. Els àlbums de Tintín en francès es venien a casa nostra i eren, encara que minoritaris i exclusius, coneguts per una petita part del públic.

Un altre factor que explica l'existència d'aquest terreny propici a l'arribada de Tintín al país és més estètic i fa referència a la pròpia tradició catalana d'il·lustradors i ninotaires. Abans de la Guerra Civil existia al país una excepcional generació de dibuixants que projectaven la seva feina a través de les moltes revistes que s'editaven a casa nostra. *En Patufet*, *Papitu*, *Violet*, *L'Esquella de la torratxa* o *TBO*,⁵ revistes en català, revistes en castellà distribuïdes per tot l'estat, revistes infantils, juvenils, familiars, publicacions psicalíptiques d'ampli ressò popular, de temàtica esportiva, de contingut polític... Aquesta generació, genuïna *lost generation* de la il·lustració del país, va fer una aportació gràfica extraordinària i va crear uns sòlids lligams amb el públic amb uns paràmetres estètics força concordants amb el que feia Hergé. Entre tots ells, dos dibuixants van destacar, Joan Junceda i Gaietà Cornet.

-
- 4 Josep Maria Madorell (1923–2004) va ser un dibuixant de còmics que va publicar gairebé tota la seva obra en català; la seva descoberta de Tintín va ser explicada en una entrevista a *El Periòdic* el 21/X/1989. Va ser l'autor de *Jep i Fidel* –durant cinquanta anys sempre a la darrera pàgina de *Cavall Fort*–, *Les aventures de Pere Vidal*, amb guions de Joaquim Carbó, i de *Massagran*, amb guions de Ramon Folch i Camarasa.
 - 5 *En Patufet* va ser la revista més important en català d'abans de la Guerra Civil; catòlica i tradicionalista, va ser una publicació juvenil i familiar d'amplíssim ressò popular. *Papitu* va ser una revista en català de contingut preferentment satíric i psicalíptic; *Violet* una revista infantil en català i *L'Esquella de la Torratxa* una publicació de caire satíric i polític també en català. *TBO*, publicat en espanyol però editat a Barcelona, va ser durant decenniis la revista de còmics més important del territori; de fet, en espanyol i en català s'anomena *tebeo* a qualsevol publicació de contingut majoritari de còmic.

Joan Junceda (1881–1948) és el dibuixant català més important d'abans de la Guerra si tenim en compte la quantitat d'obra publicada, la valoració social del seu treball i el magisteri exercit sobre les noves fornades de dibuixants. Va ser un excel·lent il·lustrador de llibres i ànima gràfica d'*En Patufet*: El seu domini de la composició, l'ús de la línia clara, senzilla i directa, la nitidesa de les línies de contorn i la presència breu però inequívocament significativa dels paisatges van ser elements que van crear escola. Gaetà Cornet (1878–1945) havia estat no només fundador d'un important setmanari satíric de principis del segle XX, *Cu-cut!*, sinó que va arribar a ser la seva veritable estrella; fou figura també important a *En Patufet* on va demostrar una admirable elegància a l'hora d'articular les vinyetes i de planificar i construir la plana. També fidel a una línia clara que defugia la utilització expressiva de les ombres i amb un gust per la deformació caricaturesca controlada que estilitzava els personatges, el cert és que va influir en tots els seus contemporanis. Ambdós autors van aconseguir crear un model d'il·lustració clar, net i equilibrat, capaç de generar una tradició pròpia que va establir lligams molt intensos amb el públic; malgrat la ruptura que va suposar la Guerra Civil i els primers anys del franquisme, quan es va començar a publicar l'obra d'Hergé aquest mateix públic va reconèixer una manera de fer, una atmosfera gràfica familiar.

■ 3 El projecte de l'editorial Joventut

L'arribada de Tintín a casa nostra va ser un fenomen singular que va tenir diverses fites a partir dels anys cinquanta del segle passat. Més enllà del projecte Casterman d'editar els àlbums a partir de 1952 en castellà,⁶ i de les edicions serialitzades a *Blanco y Negro* –suplement d'*ABC*– i a la revista catòlica *3 amigos* –iniciades l'any 1957–, és evident que va ser l'Editorial Juventud/Joventut qui va encapçalar el projecte de difusió a casa nostra de l'obra d'Hergé. Primer en castellà –*El cetro de Ottokar*, 1958– i uns anys després en català –*Les joies de la Castafiore*, 1964–, el cert és que l'editorial barcelonina es va convertir en la més ferma plataforma de difusió de la sèrie. És innegable que l'aparició a finals del anys seixanta de la revista *Tintín*⁷ i

6 L'editorial belga Casterman va publicar en espanyol *El secreto del Unicornio* i *El tesoro de Rackham el Rojo*; problemes de distribució van aturar aquest projecte.

7 *Tintín* va ser una revista començada a editar l'any 1967 i dirigida per Concepción Zenderera; en les seves pàgines es va prepublicar *Vuelo 714 a Sydney*. Aquesta va ser la única aventura de Tintín que a casa nostra va tenir el sistema originari d'arribada al públic: primer en revista, després en àlbum. Va publicar 75 números i en ella es podien trobar

més tard de la publicació *Gaceta Junior Tintín*⁸ o de les serialitzacions en català a *L'infantil-Tretzevents*⁹ o fins i tot esdeveniments complementaris com va ser l'estrena de *El secreto del Toisón de Oro* l'any 1963 o, ja més tard, pel Nadal de 1970, l'arribada de la pel·lícula *El templo del sol* van ajudar a popularitzar el personatge i la sèrie; però sempre la referència eren els àlbums de Joventut, curiosament traduïts per Concepción Zendera en castellà i per Joaquim Ventalló en català en aquelles impecables edicions amb llom de tela.

Quan l'any 1958, després del fracàs de Casterman de publicar i distribuir directament en castellà els àlbums, Hergé va acordar amb Luis Zendera l'edició a Espanya dels àlbums de Tintín, el panorama cultural era, més enllà de visions reduccionistes, força complex. És evident que la valoració cultural dels tebeos era escassa; considerats com un subproducte de consum destinat preferentment als nens, no es pot però obviar que la implantació en el teixit social de la historieta era excepcional i que, específicament en el camp comercial, es tractava d'un bon negoci. El 1958 va ser un any important en la història dels tebeos a casa nostra ja que va ser llavors quan cinc dibuixants estrella de la totpoderosa Bruguera –Escobar, Conti, Giner, Peñarroya i Cifré– van decidir marxar i muntar la seva pròpia revista autogestionada, *Tío Vivo*. El projecte va durar un parell d'anys i els dibuixants van haver de tornar una mica amb la cua entre cames a l'editorial mare però l'intent era un senyal inequívoc de què quelcom es bellugava en el món editorial del país i de què els tebeos tenien una posició extraordinàriament potent en el mercat.

Ara bé, com va ser el procés d'implantació de Tintín a casa nostra? Va ser ràpid o va comptar amb dificultats comercials i estructurals? Per contestar aquestes preguntes ens pot ser de gran utilitat la consulta de les hemeroteques *on line* dels diaris de l'època, molt especialment de *La Vanguardia*,¹⁰ el diari més important del país en aquells anys i, malgrat la direc-

altres personatges d'origen franco-belga com *Michel Vaillant*, *Oumpah Pab*, *Cubitus* o *Modeste et Pompon*.

- 8 *Gaceta Junior Tintín* va néixer de la fusió de la revista anterior amb *Gaceta Junior*; aquesta va ser una interessant proposta que va publicar material forani i del país més enllà de l'imperi Bruguera i de la seva manera d'entendre els tebeos. Iniciada l'any 1969, aquesta nova etapa de fusió va durar poc més d'un any i la revista tancà el 1970.
- 9 *L'Infantil-Tretzevents* va ser, l'any 1951, una de les primers revistes infantils i juvenils en català publicades sota el franquisme. Inicialment es publicava sota l'aixopluc del bisbat de Solsona. Va començar a editar Tintín –en concret, l'adaptació de la pel·lícula *El Templo del sol*, no el còmic original d'Hergé–, a partir del seu número 182, l'any 1973.
- 10 <<http://www.lavanguardia.es/hemeroteca/>>.

ció de personatges tèrbols com Luis de Galinsoga, una mena de diari oficial de la burgesia catalana. Com hem esmentat, l'editorial del senyor Zendrera va treure al mercat el seu primer Tintín l'any 1958 i hem de pensar que el producte suposava una radical novetat en el panorama editorial del país. Un àlbum de còmics era quelcom pràcticament desconegut a casa nostra on el format de tebeo que s'imposava era el de quadernet apaïsat – preferentment pel gènere d'aventures– i la revista d'humor, ambdós de periodicitat setmanal. Treure al mercat un producte nou exigia una certa campanya comercial i això explica que el 21 d'abril de 1959, dos dies abans de Sant Jordi, trobéssim un anunci general de novetats de Joventut on, entre d'altres productes, hi havia el primer anunci de Tintín publicat a *La Vanguardia*. En ell es parla de *El cetro de Ottokar* però potser el més revelador i interessant sigui el preu de venda al públic: 75 pessetes. La xifra pot no dir-nos res i per això seria interessant recordar altres preus de l'època; el diari costava 2 pessetes i, per exemple, *El Capitán Trueno* valia 1'5 pessetes. El *TBO* costava 2 pessetes i el *Tío Vivo*, 2'5. Si valorem aquest preus ens és fàcil fer una extrapolació a la situació actual. Avui el diari val 1'20 euros – que no pessetes– i, si apliquem una senzilla regla de tres, el preu de l'any 1958 equivaldria, en paràmetres actuals, a 45 euros. Un preu extraordinàriament car –recordem que avui, un *Tintín* de Joventut costa 12 euros–, un producte realment de luxe, prohibitiu. Quins pares s'anaven a gastar 75 pessetes en un tebeo quan en qualsevol quiosc en podien comprar un per un parell de pessetes, o per mitja pesseta si es canviava per un altre en un dels molt habituals llocs d'intercanvi? Aquest real problema comercial el va resoldre Joventut redefinint el seu producte; un àlbum de Tintín no era un tebeo, era un llibre juvenil, una acurada iniciativa cultural digne de ser regalada el dia de Sant Jordi o per Reis. A finals dels anys cinquanta, una jove generació de pedagogs començava a defensar la necessitat d'una literatura juvenil i editorials com Joventut però molt especialment Molino i Noguera se'n feien ressò i començaven a editar llibres per aquest públic; ja no només Enid Blyton o Richmal Crompton sinó Sterling North, Astrid Lindgren, Manzi i, ja en català i una mica més tard, Sorribas, Teixidor o Carbó marcaven una canvi interessant en les polítiques editorials i en l'actitud dels pares, que començaven a assumir que pagava la pena comprar llibres per nens i joves.

En aquesta dinàmica, el 23 d'abril de 1960, un article de la redacció de *La Vanguardia* fa un repàs de les novetats editorials i dedica una secció a la literatura per a joves; de forma explícita, trobem una de les primeres referències en premsa a la col·lecció i al seu creador: “En literatura infantil y de

formación la cosecha sigue espléndida. Traeremos a ejemplo [...] los álbumes de Tintín, la creación del dibujante Hergé que ha obtenido un éxito mundial.” Tintín s’ofereix al públic del diari com una mostra de *literatura de formació* i com un fenomen mundial. L’any 60 es comença a parlar de Tintín, no hi ha dubte, i així el dia 17 de juny, preveient potser els regals que premiarien les bones notes dels alumnes, l’editorial torna a publicar un altre anunci, per primer cop, exclusivament dedicat a la col·lecció. Però uns mesos abans, cal destacar que el dia 3 d’abril havia sortit una de les primers referències al personatge creat per Hergé aparegudes a la premsa del país; en una crònica escrita des de París, el corresponsal del diari comenta i critica una llarga elocució televisada del líder soviètic Nikita Khrushxov i, al fer-ho, irònicament comenta com “[a]poderándose de la pantalla y desbaratando todo el programa –los niños han perdido su Tintín y los mayores el diario hablado a su hora–, Kruschef se ha lanzado a una increíble perorata de propaganda comunista”. La crònica feia referència a les emissions de la televisió francesa dels dibuixos animats realitzats per Belvision i el periodista que, potser per primer cop a casa nostra, citava el nom de Tintín era una figura gairebé llegendària de la premsa del país: Carles Sentís.¹¹

Per la diada de Sant Jordi de l’any 1961 tornem a trobar, el dia 22 d’abril, un article sense signar que repassa les novetats on “destacaremos dos nuevos álbumes de la popular serie de «Tintín y su perro Milú», del francés Hergé”. Més enllà del error de qualificar a Hergé com a francès i d’inventar-se el nom de la sèrie, sembla que es va consolidant un real prestigi de la col·lecció, una veritable estrella de la literatura per a joves; de manera prudent, en cap moment, es diu explícitament que es tracti d’un tebeo. Tothom ho sabia però potser no calia fer-ne especial esment. Per la campanya de Reis de 1962, el dia 2 de gener Joventut llença la casa per la finestra i publica a *La Vanguardia* un espectacular anunci que comunicava al públic l’aparició dels nous àlbums; per si això fos poc, el dia 4, en la secció cultural del diari i en posició central de la pàgina, apareix una fita remarcable: la primera crítica d’un àlbum de Tintín, elevat a categoria de producte de prestigi que mereix una ressenya:

LAS SIETE BOLAS DE CRISTAL, por Hergé, — Colección «Las aventuras de Tintín». Álbumes con mas de 400 ilustraciones a todo color. Ed. Juventud, B. Tintín es un personaje conocidísimo en todo el mundo. En Francia, de un solo titulo de Tintín, se

11 Carles Sentís (Barcelona, 1911–2011) ha estat un periodista i polític català de gran transcendència. Vinculat al franquisme durant anys, va evolucionar fins esdevenir una figura clau en el retorn del president Tarradellas a Catalunya.

venden más de un millón de ejemplares al año. Un microsuro de Tintín ha ganado el primer premio del disco y en la televisión proyectan programas de Tintín. Los álbumes han sido traducidos a nueve idiomas. Sus personajes, a cual más divertido, tienen todos los matices del humor. El simpático Milú, el perrito; el Capitán Haddock, lobo de mar de mal genio; los detectives tontos y otros muchos, encantan a los niños. «Las siete bolas de cristal» es el álbum número diez entre los que se han publicado en español.

És de subratllar com es parla d'un llibre amb il·lustracions a color, no d'un còmic i com es valora la col·lecció com un fenomen multimèdiàtic conegut arreu del món, amb milions d'exemplars venuts i amb adaptacions audiovisuals. Sembla doncs que 10 àlbums en 4 anys parlen d'un èxit real del projecte. Possiblement era així, tot i que hi ha alguna altra dada que ens fa pensar que la difusió de Tintín encara no havia arribat al gran públic: per les festes de Nadal de 1963 s'estrena la pel·lícula *El secreto del Toisón de Oro*, protagonitzada per Jean-Pierre Talbot; en l'anunci publicat el mateix dia de Nadal s'anuncia el títol i els actors però no es fa cap referència a que sigui una pel·lícula protagonitzada per Tintín; es publicita, senzillament, com una pel·lícula d'aventures.

De tota manera, l'èxit de Tintín és inexorable i un any després, el 29 de maig de 1964, trobem una curiosa notícia ja que s'informa de "Un film francés que será rodado en España", una notícia aparentment intranscendent però que llegida amb atenció suposa una veritable sorpresa:

A partir del primero de junio comenzará el rodaje en España de un nuevo episodio cinematográfico del famoso héroe infantil "Tintín" creado por el dibujante Hergé. La nueva producción se titulará "Tintín y las naranjas azules". El papel de "Tintín" estará a cargo, una vez más, de Jean-Pierre Talbot. Se trata de una película de aventuras y ciencia ficción de la que será realizador Philippe Condroyer.

El fet que Tintín ja sigui quelcom cada cop més popular anima a Joventut a publicar l'any 1964 els àlbums de la sèrie en català, una iniciativa arriscada però que no es pot deslligar del progressiu èxit i ressò de les edicions en la nostra llengua per a joves: les revistes *Cavall Fort*¹² i *L'infantil-Tretzevents* i la publicació dels primers àlbums en català d'Anxaneta i de Jaimes Libros, també l'any 1964. *Les joies de la Castafiore* surt ressenyat a *La Vanguardia* el 5 d'agost de 1964 en una secció titulada *Bibliografia catalana*

12 *Cavall Fort*, revista començada a publicar l'any 1961, és la més important revista infantil i juvenil en català de la segona meitat del segle XX. Inicialment es publicava durant el franquisme sota l'empara dels bisbats de Vic, Solsona i Girona i sempre va mantenir un extraordinari nivell de qualitat. Es continua publicant en l'actualitat.

mensual, que va signada per Francesc Recasens i on s'informa que el llibre val 100 pessetes.

L'any 1965 la campanya de Joventut sembla haver estat totalment efectiva i Tintín ja ha quallat definitivament en la societat catalana; dues referències en són prou significatives. Els dies 27, 28 i 29 de maig de 1965 s'anuncia l'estrena d'una pel·lícula d'aventures, *El ojo volador*, dirigida per William C. Hammond; l'anunci és extraordinàriament revelador ja que explica com la producció és “[m]ás fantástica que ningún Supermán. Más emocionante que ningún Jabato. Más astuto que ningún Tintín”. El nom del personatge ja és prou popular com per convertir-se en un reclam publicitari a l'alçada d'altres herois de les vinyetes; Tintín ja és definitivament un còmic d'èxit i, ahora, continua sent prestigiat entre les èlites culturals del país. El dia 21 d'octubre, Manuel Pombo Aguilar, metge, novel·lista premiat amb el *Premio Nacional de Literatura* i periodista que va arribar a ser cap de redacció de *La Vanguardia*, en un article on reflexiona sobre la necessitat d'un cinema específic per a la mainada, parla de Tintín i Hergé amb admiració:

Y, aunque no lo fueran, los niños tienen derecho a su cine, como tienen derecho a tantas cosas. Un cine que comprendan, que les haga vibrar y que les eduque, con la sencillez que sus mentalidades requieren. Es curioso que las publicaciones infantiles sean las que más se vendan —que «Tin-Tin», por ejemplo, haya hecho famoso y multimillonario a ese profundo artista, y hombre encantador, que es Hergé— y que los controladores de nuestra taquilla crean que ésta se negará, sistemáticamente, a un cine análogo. Quizá el intento depare algunas sorpresas. Hasta ahora se han presentado como infantiles películas normales, convenientemente podadas de hojarasca verde o roja. Que yo sepa, sólo en serio fue, precisamente, «Tin-Tin» el que se presentó ante sus fieles con una producción evidentemente inferior a sus cuadernos, pero que tuvo éxito.

Més enllà de les subtils i cromàtiques referències a les pel·lícules “podadas de hojarasca verde o roja” és de destacar com es valora que Tin-Tin —sovint aquesta grafia, per analogia amb Rin-tin-tin apareixerà amb freqüència als mitjans— és un èxit de vendes, que les pel·lícules són inferiors als còmics i que Hergé, al que es titlla de milionari, és “un profundo artista y un hombre encantador”.

Feia set anys que havia començat el projecte de Joventut d'editar Tintín a casa nostra, una iniciativa complexa i difícil al voler ubicar en el mercat un producte nou —l'àlbum de tapa dura— extremadament car i, al ser un tebeo, mancat de prestigi cultural. L'èxit semblava difícil però a través d'una campanya de comunicació que mostrava la col·lecció com una excel·lent mostra de literatura juvenil i amb la complicitat dels periodistes

que subratllaven que era un producte molt europeu, molt francòfon i que triomfava més enllà dels Pirineus, el públic va descobrir Tintín. A partir d'aquell moment la implantació de la sèrie va ser inexorable; es regalava com quelcom molt especial, per Reis, per Sant Jordi, com a premi de final de curs o qui sap si com a regal de comunió. Pel seu preu, pel seu prestigi internacional, pel seu aspecte europeu però alhora familiar amb la tradició catalana d'il·lustració, poc a poc Tintín va anar assolint un prestigi únic. De fet, va ser el primer còmic que va aconseguir sortir de l'àmbit de distribució dels quioscs i arribar a les llibreries i, durant molts anys, els seus àlbums eren els únics còmics que hom podia trobar a les biblioteques públiques.

■ 4 Cap a la consolidació del fenomen Tintín

Aquesta primera fase d'implantació es va desenvolupar al llarg dels anys seixanta. La dècada següent el format àlbum de tapa dura ja no era una novetat i des de diverses editorials se'n van comercialitzar les edicions. La totpoderosa Editorial Bruguera publicà els seus grans èxits del moment – *Mortadelo y Filemón*,¹³ *Anacleto*– i de les seves col·leccions clàssiques –*El Capitán Trueno*¹⁴–, però també de material preferentment franco-belga; així, *Asterix* es converteix en un extraordinari fenomen editorial que conviu amb les edicions de Tintín, que continuen mantenint el seu prestigi. Senyal inequívoc d'aquesta situació és un llarg article publicat l'any 1979 per Joaquim Ventalló a *La Vanguardia* per celebrar el cinquantè aniversari del naixement del incansable periodista; que el diari més important del país dediqués un parell de pàgines a parlar de Tintín suposava una mostra febaent de què era quelcom especial. Qui havia ajudat molt a aquest prestigi era, precisament, Ventalló, el traductor al català de tots els àlbums de la col·lecció; si sempre és important la tasca del traductor, en el cas català va adquirir una especial importància atès que, per una generació de lectors, els àlbums d'Hergé van ser un dels primers contactes lectors amb la nostra llengua que durant el franquisme havia estat esborrada dels mitjans de comunicació, prohibida a l'escola i desterrada als àmbits domèstics.

Joaquim Ventalló (1899–1996) fou un intel·lectual que va viure des d'una posició privilegiada –i dolorosa– els avatars de la història d'aquest

13 *Mortadelo y Filemón* (*Clever & Smart* en alemany) va ser una creació de Francisco Ibañez d'extraordinària longevitat i èxit. *Anacleto* va ser una paròdia del gènere d'agents secrets, tant de moda en aquella època, obra de Manuel Vázquez.

14 *El Capitán Trueno* va ser una sèrie d'aventures d'enorme èxit, obra del guionista Víctor Mora i del dibuixant Miguel Ambrós. Es va començar a publicar l'any 1956.

segle. Forjat en un àmbit culturalment noucentista, als anys vint va vincular-se als diaris *La Publicitat* i *L'Opinió* per després participar activament en la vida política com a regidor a l'Ajuntament de Barcelona; va ser escollit en les llistes d'Esquerra Republicana de Catalunya en les eleccions del 12 d'abril de 1931. Exiliat a França, fou en aquest país on va descobrir l'obra d'Hergé, un veritable fenomen social en el món cultural francòfon als anys trenta i quaranta. Va retornar a Catalunya el 1943 tot i que no va poder exercir com a periodista fins a l'any 1966; l'any 1982 va ser guardonat amb la Creu de Sant Jordi.

Per Ventalló la traducció de *Les aventures de Tintín* no va ser quelcom rutinari, sinó que des d'un primer moment va ser conscient de la transcendència normalitzadora d'aquest projecte. El seu model de llengua, elegant i acurat, sorprenia als joves lectors que, potser per primera vegada, llegien en català; malgrat tot, aquesta opció encaixava a la perfecció en unes històries admirablement construïdes, pulcrament dibuixades i escrupolosament documentades. L'adequació de la llengua a la narració i al dibuix era absoluta i s'acoblava tant al mesurat i neutre parlar de Tintín com a l'arrauxada i demolidora manera d'expressar-se del Capità Haddock.

En aquesta dècada dels setanta la popularitat de Tintín va ser enorme i fins i tot una editorial com Bruguera, força allunyada dels plantejaments estètics de l'autor belga, es va engrescar a treure al mercat una revista *Tintín*.¹⁵ Malgrat que el projecte no va reeixir, en aquells anys la implantació de l'obra d'Hergé en el teixit social català va viure la seva època daurada; aquesta difusió va tenir una conseqüència en el decenni dels vuitanta ja que, en aquells anys, la generació que s'havia educat amb Tintín començà, de forma progressiva, a accedir a les plataformes culturals. Clos el moment polític de la Transició, van ser anys d'efervescència cultural, un seguit de joves autors i autores desembarcaren en el panorama artístic amb una clara voluntat transgressora i renovadora; la pintura, el cinema, la literatura, la música i el còmic van viure anys d'agitació i creativitat. En aquest context es va viure l'anomenat *boom* del còmic espanyol, un fenomen cultural i comercial que arrencava del fet d'assumir que l'anomenada historieta no era un mitjà de comunicació de masses adreçat al públic infantil sinó un canal expressiu d'extraordinàries possibilitats. En aquest context va ser

15 *Selecciones de Tintín* es va començar a publicar l'any 1981 i només va treure al mercat 20 números. La revista era força irregular però tenia la particularitat que en ella es van publicar relats policíacs protagonitzats per Tintín i escrits pel director de cinema i dramaturg Xavier Bertraudo.

fonamental el paper de *Cairo*,¹⁶ una revista en espanyol editada a Barcelona i destinada a tot el mercat hispànic. Aquesta publicació va aparèixer com una proposta totalment innovadora: a diferència de la majoria de les revistes –sovint heterogènies i articulades per criteris essencialment comercials–, al seu darrere hi havia un veritable discurs estètic i ètic i la ferma voluntat de convertir la publicació en una de les plataformes de la modernitat. Per aconseguir aquest objectiu articulava la seva proposta a partir de tres eixos: pouar de la tradició europea i autòctona, estar al dia de les dinàmiques del mercat franco-belga i obrir les portes a una nova generació de creadors del país. No és l'objectiu d'aquest article analitzar els dos darrers eixos tot i que és de justícia recordar com la revista va ser una tribuna excepcional per projectar la feina de joves creadors com Sento, Micharmut, Daniel Torres, Mique Beltran, Pere Joan, Roger, Montesol o Mariscal o per descobrir el talent de Tardi, Chaland, Rivière i Floc'h, entre molts d'altres; el que ens interessa especialment en aquest escrit és parlar de com *Cairo* va fer quelcom absolutament revolucionari en el seu moment: reivindicar la tradició i reivindicar Hergé.

En aquells anys d'agitació cultural i política, sovint es mirava cap al passat amb una certa supèrbia; com si els nous temps demanessin mirar només endavant, molts van ser els que van voler menystenir la tradició i oblidar el que havia suposat el *TBO*, l'escola Bruguera¹⁷ o els quadernets d'aventures. O *Cavall Fort*. O Tintín. L'equip de *Cairo* va voler trencar aquesta dinàmica i va plantejar una proposta veritablement innovadora: ser moderns i transgressors a partir de l'assumpció i revisió –irònica i alhora nostàlgica– de la tradició. El ressò de la iniciativa de *Cairo* va ser tan potent que va arrossegar d'altres projectes; així, en el terreny editorial, Joventut va activar la seva línia d'edicions tintinaires més enllà de la simple edició dels àlbums –*El diccionari de Tintín* de Toni Costa i les *Converses amb Hergé* de Numa Sadoul es van publicar l'any 1986– i Grijalbo es va engrescar a publicar tota la sèrie de *Blake et Mortimer*.¹⁸ En el camp de les exposicions, la primavera de l'any 1984 va veure l'exposició *1984 X 20. Un maremàgnum*

16 *Cairo* va ser una revista editada per Norma Editorial i dirigida per Joan Navarro. Es va començar a publicar l'any 1981 i es va tancar l'any 1991.

17 Amb el nom d'Escola Bruguera es coneix els autors i les obres publicades –especialment en el camp de l'humor– per aquesta editorial barcelonina des de mitjans dels anys quaranta fins al seu tancament l'any 1985.

18 *Blake et Mortimer* va ser obra d'Edgar Pierre Jacobs, antic col·laborador d'Hergé. Conjuntament amb *Les aventures de Tintín* es considera l'obra cabdal de l'escola franco-belga de còmic.

gràfic, una iniciativa de la Fundació Caixa de Pensions que elevava a la categoria de fenomen artístic al grup d'autors vinculats a *Cairo*, i a la tardor d'aquell mateix any es va muntar l'exposició *El museu imaginari de Tintín* a la Fundació Miró, una iniciativa que només es pot explicar per l'agitació tintinaire que vivia el país i que va culminar amb el catàleg *Tintín a Barcelona* on van col·laborar gairebé tots els artistes de *Cairo*. El moment culminant de tot aquest procés va coincidir amb la mort d'Herge el març de 1983; *Cairo*, elevada a la categoria de genuí diari oficial de l'anomenada línia clara, va assumir el lideratge dels homenatges i va editar un *Especial Hergé* un parell de mesos després del traspàs del Mestre.

L'èxit de l'exposició a la Fundació Miró va suposar la consagració definitiva de Tintín a casa nostra atès que portar la creació d'Herge a una de les institucions culturals de referència del país evidenciava com la seva valoració anava més enllà de les etiquetes d'obra pel públic juvenil i es considerava una aportació fonamental a la història de la cultura de masses del segle XX; cal subratllar, però, com aquest esdeveniment va anar acompanyat d'una intensa polèmica en la premsa del moment ja que una part de la indústria i de la crítica del país, de tradició més nord-americana, considerava *Les aventures de Tintín* una obra que no mereixia aquest alt reconeixement.

Els anys noranta van suposar uns anys poc intensos en la recepció de Tintín a casa nostra; passada l'efervescència de la dècada anterior, i sacsejat el públic juvenil per l'aparició de nous fenòmens en el camp dels tebeos com va ser l'eclosió del manga i, sobre tot, l'arribada als àmbits domèstics de la revolució informàtica, no es van viure esdeveniments remarcables; cert era que la sèrie d'animació d'Ellipse i Nelvana s'emetia freqüentment per les televisions i que els pares –els antics nens lector dels àlbums– col·leccionaven els VHS amb les adaptacions de les aventures però tot plegat semblava una darrera alenada d'un fenomen en extinció. Malgrat això, l'any 1999 les coses van començar a canviar quan la Universitat de Girona va organitzar el primer curs universitari sobre el personatge; el curs es va organitzar al Museu del Joguet de Catalunya amb seu a Figueres i portava per títol *70 anys amb Tintín*. En ell es pretenia donar una visió global i rigorosa de l'obra d'Herge estudiant la seva evolució estilística i temàtica; per això es proposava analitzar els elements lèxico-pictogràfics i narratius que la componen tot emmarcant-la en el seu context històric i valorant la seva transcendència. El curs es va desenvolupar amb un altíssim grau d'assistència i amb la participació i entusiasme de l'alumnat i l'efervescència mediàtica i acadèmica va afavorir que es proposessin activitats comple-

mentàries; així, com a acte paral·lel al curs es va organitzar a la Sala Oberta del Museu del Joguet una exposició que portava el previsible títol *Els joguets de Tintín*, una mostra que volia ser un homenatge emocionat i irònic al món d'Hergé tot contrastant les vinyetes on apareixien joguets envoltant Tintín, Milú —o Abdallah— amb les joguines extretes del fons del Museu que podrien haver servit de model per a les il·lustracions d'Hergé; d'aquesta exposició remarcable, també una petita fita en el procés de consolidació de la importància de Tintín a casa nostra, es va editar un acurat i singular catàleg.

A partir d'aquell moment, i amb el nou segle, s'encadenen un seguit d'iniciatives diverses. Una de les més importants va ser que, mentre Joventut seguia editant els àlbums en el format tradicional, Casterman, associada amb Panini, va treure al mercat una nova edició dels llibres de mida més petita i amb noves traduccions que van anar a càrrec de l'empresa Link; aquestes traduccions, acurades i respectuoses amb el text original d'Hergé, volien, tot valorant la feina feta per Ventalló en les primeres versions, recuperar el to original de la sèrie. Una altra editorial, Zendera Zariquey, va començar a traduir alguns dels llibres decisius que sobre Tintín i Hergé s'estaven publicant en l'àmbit francòfon. Igualment, i com a fet molt important i culminant d'aquest redescobriment, l'any 2003, i al llarg de mes de mig any, es va organitzar al Museu Marítim de Barcelona l'exposició *Llamp de rellamp, Tintín i el mar de llegenda*, una reflexió sòlida i profunda sobre la transcendència del mar a *Les aventures de Tintín*. L'exposició, agosarada en el terreny formal i capdaventera a l'hora d'incorporar les noves tecnologies, va suposar un important punt d'inflexió. Fruit d'aquesta exposició, en aquell any 2003 es va dur a terme la reunió fundacional de *Tintincat*, una associació destinada a promoure i difondre l'obra d'Hergé a casa nostra; en l'actualitat l'entitat, per problemes legals, ha hagut de canviar de nom i ara es diu *1001* i compta amb més de 300 socis, principalment dels territoris de parla catalana però també d'arreu del món. El seu activisme constant, la celebració cada any de les Trobades tintinaires a una localitat diferent dels territoris de parla catalana —Martorell, Sabadell, Figueres, Mataró, Valls, Palma de Mallorca, Terrassa fins ara—, la realització d'exposicions i conferències arreu del país i l'edició d'una acurada revista que treu dos números a l'any ens evidencien la vitalitat de la passió per Tintín a casa nostra.

L'Univers Hergé és un territori multiforme, infinit, sorprenent, inabastable. Amb més de dos-cents milions d'exemplars venuts arreu del món, amb la complicitat de centenars de milions de lectors, universal i trans-

generacional, convertit, finalment, en un veritable patrimoni cultural de la humanitat, aquesta obra i el seu creador esdevenen un territori de confluència i agermanament únic. En l'actualitat parlar de Tintín i d'Hergé és molt més que evocar una experiència de la infància; suposa enfrontar-nos amb una peça clau de la nostra cultura, un artefacte d'extraordinària complexitat que ha aconseguit fer convergir sensibilitats i maneres de fer i pensar prou diferenciades. Al llarg d'aquest article hem volgut recórrer la gran transcendència que aquesta obra ha tingut a casa nostra tot volent explicar les causes del seu èxit, la seva lenta implantació i el seu profund arrelament. Durant decennis Tintín ha estat un company de viatge en el camí de formació de milers de joves que, un cop adults, han descobert les virtuts d'una obra fonamental del segle XX. Avui en dia, Tintín continua sent una experiència intensa per a les noves generacions i segueix mantenint aquella estranya i fascinant relació amb la gent dels territoris de parla catalana. ■

■ Bibliografia

- Assouline, Pierre (1997): *Hergé*, Barcelona: Destino (orig. francès: *Hergé*, París, 1996).
- Castillo, Fernando (2003): *El siglo de Tintín*, Madrid: Páginas de Espuma.
- Costa, Toni (1987): *El diccionari de Tintín*, Barcelona: Joventut.
- Deligne, Jean-Paul / Tomasi, Michel (1998): *Tintin chez Jules Verne*, Brussel·les: Lefrancq Editeur.
- D'Ors, Juan Eugenio (1988): *Tintín, Hergé... y los demás*, Madrid: Ediciones Libertarias.
- Farr, Michael (2001): *Tintin, el somni i la realitat*, Barcelona: Zendrera Zariquey (orig. francès: *Tintin, le rêve et la réalité*, Brussel·les, 2001).
- Goddin, Philippe (1993): *Cómo nace un cómic*, Barcelona: Juventud (orig. francès: *Comment naît une bande dessinée par-dessus l'épaule d'Hergé*, Paris / Tournai, 1991).
- (1993): *Hergé y los bigotudos*, Barcelona: Juventud (orig. francès: *Hergé et les bigotudos*, Paris / Tournai, 1990).
- (2000–2009): *Chronologie d'une œuvre*, 6 vols., Brussel·les: Moulinsart.
- (2007): *Hergé. Lignes de vie*, Brussel·les: Moulinsart.
- Maricq, Dominique (2006): *Le journal Tintin*, Brussel·les: Moulinsart.

- Peeters, Benoît (1990): *Tintín y el mundo de Hergé*, Barcelona: Juventud (orig. francès: *Le monde de Hergé*, París / Tournai, 1983).
- Sadoul, Numa (1986): *Converses amb Hergé*, Barcelona: Joventut (orig. francès: *Tintín et moi. Entretiens avec Hergé*, París / Tournai, 1983).
- Soldevilla, Joan Manuel (2002): *L'abecedari de Tintín*, Lleida: Pagès editors.
- (2007): *Univers Hergé*, Lleida: Pagès editors.
- Soumois, Frederic (1989): *Dossier Tintín*, Brussel·les: Jacques Antoine.
- Steeman, Stephan (2003): *Hergé autrement*, Brussel·les: Luc Pire.
- Vinyes, Pau (2010): *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*, Barcelona: Duxelm.

■ Revistes

- Revue des Amis de Hergé*, n.1–52, Brussel·les: Les amis de Hergé, 1985–2011.
- Revue des Amis de Hergé. La bibliothèque tintinophile idéale*, número hors-série, Brussel·les: Les amis de Hergé, 2002.
- Cairo. Especial Hergé*, Barcelona: Norma Editorial, 1983.
- Clij*, n. 118, Barcelona: Torre de papel, 1999.
- Le Figaro. Tintín reporter du siècle*, Hors série, París: Le Figaro, 2004.
- Geo. Tintín, grand voyageur du siècle*, Hors série, París: Prisma Presse, 2000.
- Science et vie. Tintín chez les savants*, Edition Spéciale, París: Excelsior, 2002.
- Télérama. Tintín, l'aventure continue*, Hors série, París: Télérama, 2004.
- Tintíncat*, n.1–12, Barcelona: Associació Tintíncat, 2004–2009.
- Jo encara diria més*, n. 1–3, Barcelona: Associació 1001, 2010–2011.

■ Catàlegs

- Castillo, Montserrat (2006): *Madorell i la col·lecció de la BC*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya.
- Diversos autors (1982): *El museu imaginari de Tintín*, Barcelona: Joventut.
- Diversos autors (1984): *Tintín a Barcelona*, Barcelona: Fundació Joan Miró / Caixa d'Estalvis de Catalunya.
- Diversos autors (2003): *Llamp de rellamp*, Barcelona: Zendrera Zariquey.

- Joan, Josep Maria / Soldevilla, Joan Manuel (2000): *Els joguets de Tintín*, Figueres: Museu del Joguet de Catalunya / Universitat de Girona.
- Tardà, Jordi (2007): *Tintín en el món d'Hergé*, Girona: Fundació Caixa de Girona.

■ Internet

- <<http://www.tintin.cat>>
- <<http://www.tintin.com>>
- <<http://www.1001.cat>>

- Joan Manuel Soldevilla Albertí, Institut Ramon Muntaner, Plaça de l'Institut s/n, E-17600 Figueres, <jsoldevi@xtec.cat>.

Zusammenfassung: In diesem Beitrag werden die verschiedenen Etappen der Verbreitung von *Les aventures de Tintin* (dt. *Tim und Strüppi*), einer Comicserie, die sich durch eine große Popularität auszeichnet(e) und weitreichenden Einfluss ausgeübt hat, im katalanischen Sprachraum dargestellt und analysiert. Zunächst wird auf die Bedeutung des Werks von Hergé im Kontext der Massenmedien des 20. Jahrhunderts eingegangen; danach steht die Frage im Zentrum, wann und wie diese Comicreihe in die katalanischen Ländern gekommen ist. Der Beitrag untersucht die Strategien der Markteinführung der Serie, beschreibt, wie sie ihre Position auf dem Buch- und Comicmarkt festigen und wie sie sich schließlich im Laufe der 1980-er Jahre zu einem Sinnbild der Moderne entwickeln konnte, und geht abschließend auf das zu Beginn des 21. Jahrhunderts neu erwachte Interesse am Werk Hergés ein. ■

Summary: This article offers a perspective of the different stages which marked the arrival of *The Adventures of Tintin*, a series that has been widely popular and highly influential in the Catalan-speaking areas. We will first illustrate the importance of Hergé's work in the context of the 20th century media and will continue with an account of how this comic reached our nation. The essay analyzes the implementation strategies in the book market, describes how the series consolidated its position, how it eventually managed to become a modern icon in the 1980s and how the new century has witnessed a rebirth of people's interest in Hergé's work. [Keywords: Tintín; Hergé; comics; Catalan magazines; juvenile literature] ■